

STADSHOLMEN

KATTFOTEN STÖRRE 31

Bastugatan 28

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** GATHUS
- 2** GÅRDSFLYGEL
- 3** GÅRDSHUS

FASTIGHETENS ÄLDRE PORT OCH PLANK MOT GÅRDEN.
OKÄNT ÅRTAL. FOTO: K. SALIN. SSMF3974.

KAKELUGN I GATHUSETS BOTTENVÅNING, NUMER RIVEN.
FOTO: LARS JOHANSSON 1968. SSMF83280.

Gathuset vid Bastugatan uppfördes i en våning 1761 och byggdes till med en gårdsflygel året efter. Dess nuvarande karaktär präglas av en ombyggnad under 1850-1860-talet. Under 1900-talets början hade gathuset en viktig roll som upptagningshem för nödställda barn, under ledning av John Hedberg.

Gathuset med gårdsflygeln är ett gott exempel på hyreshus för arbetare och änkor under 1800-talet. Dess placering vid gatan med gårdshus och grönskande trädgård bakom plank ger en god bild av det äldre folkliga byggnadsskicket på Södermalm. Fastighetens stenhus motsvarar en vanlig byggnadstyp i Stockholm vid den här tiden, som följde de ideal som reglerades i byggnadsordningar och av stadsarkitekterna. Bland äldre inredningsdetaljer kan nämnas fyllningsdörrar, dörrfoder och kakelugnar från 1800-talets andra halva.

År 1861 uppfördes ett gårdshus som sedan om- och tillbyggts till bostad.

Fastigheten Kattfoten större 31 är blåvärderad

enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Större delen av bebyggelsen på Västra Mariaberget är ordnad i rätvinkliga kvarter enligt den rutnätsplan som lades ut över de centrala delarna av Södermalm vid mitten av 1600-talet. Kvarteren är bebyggda med stenhus av varierande ålder. Många byggnader, exempelvis vid Bastugatans södra sida, är från 1900-talet och uppförda i sex våningar, som var den högsta tillåtna höjden.

Mariabergets topografi gjorde tidigare att marken

GATHUSET MOT BASTUGATAN MED ÄLDRE PORTIK OCH DÖRRAR IN TILL GÅRDEN. FOTO: J. MALMBERG.

var otillgänglig, och berget närmast förkastningsbranten mot Mälaren på den norra sidan av Bastugatan kom inte att ingå i de tidiga stadsplanerna för området. Liksom på andra håll på Söders berg blev de minst attraktiva och mest svårbebyggda platserna hemvist för enklare folk som här uppförde små timrade byggnader. Delar av området drabbades av den omfattande branden i Maria församling 1759. Endast ett fåtal byggnader finns kvar från tiden före branden.

Det höga läget ovanför Söder Mälarstrand med strålande utsikt över Riddarfjärden har under 1900-talet lockat åtskilliga konstnärer och författare. Den kvarvarande och oregelbundna 1700- och 1800-talsbebyggelsen norr om Bastugatan och vid Lilla Skinnarviksgränd var hotad på 1930-talet men en kraftig opinion och senare utredningar har räddat

den småskaliga miljön. Trä- och stenhusbebyggelsen är uppförd med plank som avgränsar de stora lumiga trädgårdstomterna, och i området finns flera parker. På 1990-talet anlades utsiktsstigen Monteliusvägen norr om den bevarade bebyggelsen.

Bebyggelsemiljöerna mellan Bastugatan och förkastningsbranten mot Söder Mälarstrand är av utomordentligt stor betydelse för staden ur ett bebyggelsehistoriskt perspektiv. 1700- och 1800-talsbyggnaderna på stora grönskande tomter visar hur stadens befolkning successivt tog de svårbebyggda bergiga trakterna på Söder i besittning och hur exploateringen gradvis steg under industrialismens era. Likt andra områden med denna karaktär, som hotats men räddats efter massiva protester, återges här svängningarna i stadsbyggnandet under 1900-talet.

TRÄDGÅRDEN I SÖDER, GÅRDSHUS OCH GÅRDSFLYGEL MED VÄLVT TRAPPHUS. FOTO: J. MALMBERG.

HISTORIK

Christina Helts hus

År 1761 lät kusken Petter Helts änka Christina uppföra ett hus längs gatan på sin tomt, hus nummer 1 på kartan. Arkivuppgifter visar att tomten var bebyggd redan 1743, bland annat av en väderkvarn, men eldhärjades vid Mariabranden 1759. Enligt en brandförsäkring 1761 var Helts nyuppförda hus av sten i en våning med inredd vind och välvd källare. I bottenvåningen fanns en förstuga och två rum. Från förstugan till vindsvåningens fyra rum gick en välvd stentrappa. Huset hade ett tegelklätt tak med två takkupor och frontespis mot gatan. Ett år senare brandförsäkrades ytterligare ett hus på tomten, en gårdsflygel av sten i två våningar och inredd vind, hus nummer 2 på kartan. Dess längd var något mindre än den nuvarande. Varje våningsplan, inklusive vind, innehöll två rum och trappan var dels av sten och dels av trä. Efter påtryckningar från brandinspektionen kom den att byggas helt i sten under tidigt 1800-tal. Öster på gården stod vedbodan.

Stor ombyggnad

År 1855 skapades ritningar till en påbyggnad och förändring av stenhusen, hus nummer 1 och 2 på kartan. Ombyggnaden genomfördes någon gång mellan åren 1855-1861 och gav fastigheten i huvudsak sin nuvarande karaktär.

I en brandförsäkring från 1861 beskrivs gården och byggnaderna som de kom att se ut efter renoveringen. Både gathus och gårdsflygel hade byggts på till tre våningar och deras totala yta överensstämmer med dagens. Under gathusets bottenvåning fanns en välvd källare uppdelad i tio förråd som kunde nås från trapphuset. På bottenvåningen låg en salubod med utgång mot gatan samt två rum uppvärmda med kakelugnar och två kök. Från förstugan och upp till vinden gick en stentrappa. Den andra och tredje våningen hade identiska planlösningar med förstuga, tre rum med kakelugnar samt två kök. På vinden låg nio förråd, ett kök samt ett rum med kakelugn. Alla rum i huset var försedda med socklar, mittellandslister och tapeter.

INTERIÖR MED ÄLDRE BRÄDGOLV, PARDÖRRAR OCH KAKELUGN FRÅN ANDRA HALVAN AV 1800-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

Gårdsflygelns alla våningar hade förstuga med stengolv och två rum uppvärmda med kakelugnar, I huset fanns ett kök.

Tomten omgavs av plank och staket. Längs den västra tomtgränsen hade en stenbyggnad uppförts med tegeltak som innehöll tretton vedbodar och tio avträden, idag en del av hus nummer 3 på kartan. Dessutom fanns ett murat lusthus med tegeltak på gårdens norra del. Mellan gathuset och uthuset, hus nummer 3 på kartan, fanns en stensatt brunn med sexkantigt brunnshus av bräder och väster om gathuset låg en anlagd trädgårdstappa med spjälstaket.

Gårdshuset, hus nummer 3 på kartan

Gårdshusets östra del beskrivs första gången 1861 med vedbodar och avträden. Den västra delen byggdes troligtvis under 1870-talet, slogs samman med den östra och byggdes om till bostad 1976.

Ägare och hyresgäster

Fastigheten har haft många ägare fram till 1904 då Stockholms stad övertog den. Bland ägarna har funnits inköpare, stalldräng, stånddrabant, löjtnantsänka, sidenfabrikör och viktualiehandlare. Idag ägs den av Stadsholmen.

Under 1830-talet, då körsnärsgesällen Anders Lindsman ägde fastigheten, hyrdes rum ut till en slaktaregäsäll, sockerbruksarbetare, guld- och silver arbetargesällänka, bomullsväverska, sprutlagare, tunnbindargesällänka och piga. Hyresgästerna bodde i sin tur tillsammans med familjer och inneboende. Under 1870-talet, när revisorn Isak Henrik Sandahl ägde egendomen, bodde bland annat en mamsell som betalade 350 riksdaler i årshyra, vaktmästare för 110 riksdaler/år och en fabrikörsänka för 100 riksdaler/år.

GÅRDSFLYGELNS VÄLVDVA TRAPPHUS MED
URSPRUNGLIGA FÖNSTER. FOTO: J. MALMBERG.

Plats för social hjälpverksamhet

Under tidigt 1900-tal uthyrdes en lokal i huset till ”fattigprästen på söder”, John Hedberg. Hedberg hade tidigare grundat Ebeneserförsamlingen på Södermalm men kom runt sekelskiftet i allt större grad engagera sig i social verksamhet. Ett växande antal nödställda vände sig till honom för att få kläder, ett mål mat eller hjälp till arbete. Under hösten 1903 hade verksamheten växt sig stor och flyttade till lokalen i Bastugatan 28. Hedberg kallade stället för Svalboet och här kunde sju-åtta stycken vara anställda. Framförallt var Svalboet ett upptagningshem för små och ofta undernärda barn. Barnen, som max var sju-åtta stycken åt gången, fick stanna några veckor, ibland en månad innan de var starka nog att åka till fosterhem. I en artikel ur Stockholms Dagblad, 1909 skriver man:

”Pastor Hedberg sitter i sitt lilla blåtapetserade mottagningsrum likt en fältherre i sitt tält under brinnande batalj. En adjutant bevakar ingången och släpper in hjälpsökande en och en i sänder. En annan sitter vid ett bord och skriver upp deras namn, under det en tredje och en fjärde stå till hakan i säckar och lådor, sysselsatta med att fylla den ena glupska kassen efter den andra med födoämnen. [...] Genom den lilla dörren till förstugan går en jämn ström av karlar med potatissäckar och brödlådor, damer som lämna avgifter eller bidrag, brevbärare och stadsbud med lådor och paket, som sedan de öppnats, visa sig innehålla allt möjligt från kaffegrädde till galoscher. Det ligger kamp i luften, det är som rustade man sig till en belägring och så är ju också förhållandet ty nöden belägrar dörren. Men nöden är tyst; fastän en stor skara män och kvinnor

stå pustande ute i väntrummet tjocka luft höres nästan icke ett ljud därifrån.”

Upprustning och renovering

Under 1920- 1930-talet förändrades gårdsmiljön då brunns huset och lusthuset revs. Gårdshusets sadeltak ombyggdes till pulpettak.

År 1969 genomfördes en modernisering i fastigheten. Utvändigt byttes husets fönsterkarmar och bågar till nya inåtgående, bortsett från trapphusen där de äldre bevarades. Invändigt installerades vatten och avlopp med nya kök och badrum. Gathuset inreddes till två lägenheter i bottenvåningen, en lägenhet i den andra våningen och två i den tredje. Gårdsflygeln inreddes till en lägenhet/lokal per plan. Moderniseringen medförde vissa förändringar i planlösningen samt igensättning av äldre entrépartier från trapphusen.

År 1976 ombyggdes gårdshuset från plåtslagarverkstad till bostadslägenhet.

Under 1980-talet genomfördes några förändringar i omgångar. Bland annat byggdes en interntappa i gathuset mellan tredje våningen och vindsvåningen som medförde ny planlösning. År 1988 utökades befintligt wc-rum och dusch installerades på andra våningen.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gårdsmiljö

Fastigheten är omgiven av ett rödmålat staket och plank och nås via en port från Bastugatan. Portalen är troligtvis från 1800-talet med dekorativt snidade pelare och överstycke. Pardörren består av två fyrfyllningsdörrar som tillkom någon gång under 1900-talets första hälft. Gårdsplanen är lagd med grus och mot väster finns en på gråstensterrass uppbyggd trädgård med gräsmatta, planteringar, fruktträd och buskvegetation. Trädgården nås via en stentrappa i terrassen. Norr om byggnaderna finns en gräsmatta med lövträd och buskar samt två anlagda sittplatser.

Gathus med gårdsflygel, hus nummer 1 och 2 på kartan

Exteriör

Byggnaden består av ett gathus med långsida mot Bastugatan och en gårdsflygel längs den östra tomtlinjen. Huset har tre putsade och gulfärgade våningar med profilerad takfot och står på en svartmålad cementerad sockel, bortsett från gårdsflygelns

östra fasad som delvis består av gråberget i dagen. På gathusets västra fasad och gårdsflygelns östra finns ankarlut. Gathuset har ett plåttäckt sadeltak med murad skorsten och flygeln ett pulpettak med plåttäckt skorsten.

Gathusets entréparti är placerat mot gården och består av en brunmålad fyrfyllningsdörr, insatt under senare tid. Gårdsflygelns entré är placerad i ett halvcirkelformat trapphus. Dörren är lika den till gathuset men omges av äldre profilerat foder.

Fönstren är av varierande karaktär, både kvadriska och rektangulära med två spröjsade bågar. Alla fönster är inåtgående och målade i brun kulör. I gårdsflygelns trapphus finns fönster från 1800-talet med mittpost, två spröjsade bågar och äldre beslag. Övriga fönster är från 1960-talet.

Interiör

Interiören har i stort sett samma planlösning sedan 1800-talet. Trapphusen i gathuset och gårdsflygeln präglas av äldre kalkstensgolvs- och trappa, putsade väggar och tak samt djupa fönsternischer. I gathusets bottenvåning finns två äldre bräddörrar, sannolikt ursprungliga. Den ena med smidda gångjärn i en förenklad form av bockhornstyp och den andra med profilerade bräder, placerad i en i välvd nisch till källaren. Lägenhetsdörrarna är sentida med äldre profilerade foder.

Gårdsflygelns trapphus har både par- och enkeldörrar med fyllningar men med senare påsatta skivor.

I lägenheterna finns äldre snickerier såsom par- och enkeldörrar från 1800-talets slut med halvfranska fyllningar och samtida foder. I några rum finns äldre fotlister, sockelpanel och brädgolv samt kakelugnar från 1800-talets andra halva. På vinden finns ett äldre brandgolv av tegel.

Gårdshus, hus nummer 3 på kartan.

Huset i en våning är en sammanslagning av äldre uthus. Sockeln är svartmålad och fasaderna är putsade i gul kulör. Taket är flackt och täckt med enkupigt tegel. Fönstren är av varierande karaktär med mittpost och spröjsade bågar. Framför den större delen av den norra fasaden sträcker sig en altan med träräcke uppbyggd på en murad terrass. Den södra fasadens entrédörr är sekundär och slät med slätt foder. Exteriört och interiört präglas huset av ombyggnationen från plåtslageri till bostad 1976 samt med sentida ytskikt.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.

STOCKHOLM 2014